यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ नाशिक

शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा

बी. एड. शिक्षणक्रम राज्यस्थरीय लेखक कार्यशाळा : १२/०९/२०१७

विषय : अभ्यासक्रम आणि भाषा

१) बी. एड. शिक्षणक्रमातील (P–80) 'अभ्यासक्रम आणि भाषा' या विषयाच्या पुर्नेरचनेसंदर्भात राज्यस्तरीय लेखक कार्यशाळा दिनांक १२सप्टेंबर २०१७ रोजी सकाळी ११.०० ते ०५.०० या कालावधीत विद्यापीठ मुख्यालय 'संगणक हॉल' येथे आयोजित करण्यात आली होती.

या कार्यशाळेस पुढील तज्ज्ञ उपस्थित होते.

- डॉ. संजीवनी महाले - प्र. संचालक, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
- डॉ. कविता साळुंके - समन्वयक, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
- डॉ. पी. बी. दराडे - गारगोटी
- डॉ. लता मोरे - नवापुर
- डॉ. दत्तात्रय तापकीर - पुणे
- डॉ. निर्मला तापकीर - पुणे
- डॉ. एन. टी. वडजे - जालना
- डॉ. एस. के. सूर्यवंशी - सोलापूर
- डॉ. एम. एस. उबाळे - उस्मानाबाद
- डॉ. विजया पाटील - शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
- प्रा. विजयकुमार पाईकराव - शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
- डॉ. पवार डी. डी. - शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
- डॉ. सोनुने एस. एस. - शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा
- श्री. सचिन पोरे - रिसर्च स्कॉलर
- श्रीमती ज्योती लष्करी - रिसर्च स्कॉलर

२) सदर सभेत प्रथमत : उपस्थितांचे स्वागत करून परस्पर परिचय करण्यात आला. त्यानंतर संचालकांनी सभेचे प्रास्ताविक केले.

३) समन्वयक डॉ. कविता साळुंके यांनी उपस्थितांना स्वयं अध्ययन साहित्य लेखन, लेखन फॉरमॅट, लेखन शैली, लेखनातील भाषा इ. संदर्भात व्याख्यानदिले. त्यानंतर लेखकांना लेखनासाठी घटकांचे वाटप करण्यात आले. ते पुढीलप्रमाणे -

घटक क्र. १ शालेय विद्यार्थ्यांची भाषिक पर्श्वभूमी

मुद्दा क्र. १.१, १.२.१.३ - श्रीमती. लता मोरे

मुद्दा क्र. १.४, - डॉ. उभाळे एम. एस.

मुद्दा क्र. १.५, १.६	-	डॉ. विजया पाटील
मुद्दा क्र. १.७	-	डॉ. सोनुने एस. एस. आणि डॉ. तापकीर दत्तात्रय

घटक क्र. २ वर्गातील भाषिक अभिव्यक्तीचे स्वरूप

मुद्दा क्र. २.१	-	डॉ. दत्तात्रय तापकीर
मुद्दा क्र. २.२	-	डॉ. निर्मला तापकीर
मुद्दा क्र. २.३,	-	प्रा. विजयकुमार पाईकराव
मुद्दा क्र. २.३	-	परिसंवाद - श्रीमती. ज्योती लष्करी
मुद्दा क्र. २.४, २.५	-	डॉ. संजीवनी महाले

घटक क्र. ३ अवांतर वाचन व लेखन

मुद्दा क्र. ३.१ व ३.२	-	डॉ. एस. के. सूर्यवंशी
मुद्दा क्र. ३.३ व ३.८	-	डॉ. डी. डी. पवार
मुद्दा क्र. ३.४	-	डॉ. वडजे एन. टी.
मुद्दा क्र. ३.५	-	डॉ. पी. बी. दराडे
मुद्दा क्र. ३.६	-	श्रीं. सचिन पोरे
मुद्दा क्र. ३.७	-	डॉ. सूर्यवंशी एस. के.

४) त्यानंतर प्रत्येक घटकासंदर्भात गटात त्या घटकाची उद्दिष्टे व लेखनाचे मुद्दे - उपमुद्दे यावर चर्चा करण्यात आली. ते पुढील प्रमाणे –

उद्दिष्टे :-

या घटकाचा अभ्यास केल्यानंतर आपण –

१) अभ्यासक्रमांतर्गत भाषेची संकल्पना स्पष्ट करू शकाल.

२) आपल्या विद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या भाषिक पार्श्वभूमीची तुलना करू शकाल.

३) शालेय / प्रमाण भाषा, मातृ भाषा, प्रादेशिक भाषा, बोली भाषा यांवरील प्रभावाचा विचार करून अध्यापन करू शकाल.

४) विविध विद्याशाखेतील भाषेचे स्वरूप स्पष्ट करू शकाल.

५) सामाजिक विभिन्नतेसंदर्भात अध्ययनार्थ्यांमध्ये भाषाशास्त्रीय जाणीव जागृती निर्माण कराल.

६) भाषेच्या अनुषंगाने (Deficit उपपत्ती आणि Discontinuity)घसारा आणि खंडित सिद्धांत यातील फरक विद्यार्थ्यांना समजावून सांगू शकाल / स्पष्ट करू शकाल.

७) वर्ग अध्यापन आणि वर्गातील आंतरक्रियेमध्ये मौखिक भाषेचे महत्व स्पष्ट कराल .

८) वर्गातील भाषिक मौखिक अभिव्यक्तीची भूमिका आणि रचना यांचे महत्वस्पष्ट करू शकाल .

९) वर्गात अध्यापनास उपयुक्त विविध व्यूह रचनेचा वापर करू शकाल .

१०) आशयाचे संकल्पनात्मक विश्लेषण करून त्याचे चित्रात्मक सादरीकरण करू शकाल .

११) विविध विद्याशाखांचे स्वरूप स्पष्ट करू शकाल.

१२) वाचनाच्या विविध कार्यनिति समजू शकेल.

१३) ग्रंथालयातील वाचनाचे आकलन आणि विमर्षी चिंतन व्यक्त करू शकाल.

१४) आशयरचना व त्याचे स्वरूप सांगू शकाल.

१५) वाचन व लेखनातील सह संबंध स्पष्ट करुशकाल.

१६) प्रक्रिया लेखनाचे स्वरूप, प्रक्रिया व व्याप्ती स्पष्ट करू शकाल.

१७) सहेतुक लेखन स्वरूप, प्रक्रिया व व्याप्ती स्पष्ट कराल

घटक – १ शालेय विद्यार्थ्याची भाषिक पार्श्वभूमी

१.१) अभ्यासक्रमांतर्गत भाषेची संकल्पना –

१.१.२. अभ्यासक्रम अर्थ व स्वरूप, भाषा अर्थ व स्वरूप, अभ्यासक्रमांतर्गत भाषा.

१.१.३. भाषेची पार्श्वभूमी / उगम

१.१.४. गरज व महत्व

१.२) विद्यार्थ्याची भाषिक पार्श्वभूमी

१.२.१. विद्यार्थ्यांची सामाजिक परिस्थिती.

१.२.२. कुटुंब, मित्र, शेजारी, यांचा विद्यार्थ्याच्या भाषेवरील प्रभाव

१.२.३. सामाजिक परिस्थितीचा भाषेवर होणारा परिणाम.

१.३) वर्गातील बहुभाषिकतेविषयीचे आकलन आणि संवेदनशीलता

१.३.१. बहुभाषिकतेचा – अर्थ, स्वरूप, वैशिष्टे.

१.३.२. बहुभाषिकतेचे आकलन.

१.३.३. वर्गातील बहुभाषिकतेविषयक संवेदनशीलता.

१.४) शालेय / प्रमाण भाषेचा प्रभाव

१.४.१. शालेय भाषा व मातृ भाषा

१.४.२. शालेय / प्रमाण भाषा व बोलीभाषा.

१.४.३. शालेय / प्रमाण भाषा व प्रादेशिक भाषा.

१.४.४. प्रमाण / शालेय भाषेचा एकमेकांवरील प्रभाव

१.५) विविध विद्याशाखेचे भाषेचे स्वरूप

१.५.१ . माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान.

१.५.२. वैज्ञानिक व गणितीय भाषा

१.५.३. विविध भाषा (मराठी, हिंदी व इंग्रजी)

१.५.४. सामाजिक शास्त्र (इतिहास, भूगोल)

१.६) वर्गातील सामाजिक भाषाशास्त्रीय जाणीव जागृती आणि अध्ययनांर्थीच्या सामाजिक परिस्थितीतील विभिन्नतेसाठी अभ्यासक्रम

१.६.१. वर्गातील सामाजिक भाषा

१.६.२. अध्ययनांर्थीच्या सामाजिक परिस्थितीतील विभिन्नतेसाठी अभ्यासक्रम.

१.७) भाषेचा घसारा व खंडित आपत्ती.

१.७.१. भाषेचा घसारा उपपती

१.७.२. भाषेची खंडित उपपत्ती

घटक - २ वर्गातील भाषिक अभिव्यक्तीचे स्वरूप

२.१ वर्ग अध्यापन आणि वर्ग आंतरक्रियातील मौखीक भाषेचे महत्व.

- वर्ग अध्यापन संकल्पना
- वर्ग अध्यापन संकल्पनेचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- शिक्षक व विद्यार्थी भूमिका
- शिक्षक - विद्यार्थी आंतरक्रिया

२.२ वर्गातील भाषिक मौखिक अभिव्यक्तीची भूमिका आणि रचनेचे महत्व

- वर्ग अध्यापन संकल्पना, स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- शिक्षक व विद्यार्थी भूमिका
- शिक्षक - विद्यार्थी आंतरक्रिया
- विद्यार्थी - विद्यार्थी आंतरक्रिया
- वर्गातील आंतरक्रियेत मौखिक भाषेचे महत्व.
- मौखिक भाषा अभिव्यक्तीचे प्रकार
  - o प्रश्नोत्तरे, स्पष्टीकरण, पाठांतर, प्रकट वाचन, कविता वाचन व गायन, समूहगीत गायन, कथा - कथन, मौखिक परीक्षा, वकृत्व व वादविवाद स्पर्धा, अंताक्षरी / भेंड्या, संभाषण कौशल्य, संप्रेषण कौशल्य, सूत्रसंचालन, प्रसंग नाट्य, परिपाठ, भाषिक खेळ

२.३ शालेय वर्गखोल्यातील संक्रमणाच्या व्यूहरचना

पथक चर्चा, परिसंवाद, गटकार्य, चर्चासत्र, सराव, स्वाध्याय, प्रकल्प, भाषिकखेळ, पेअर शेअर (युग्म चर्चा), अनुभवाची देवाण घेवाण (प्रत्येकाचा अर्थ, स्वरूप, वैशिष्ट्ये, पूरक साहित्य व वर्गरचना, कार्यपद्धती. फायदे मर्यादा स्पष्ट करणे)

२.४) आशयाचे चित्रात्मक सादरीकरण

* रेषांचे प्रकार आणि त्यातून निघणारा अर्थ.

* विविध आकार आणि त्यांचा अर्थ.

* आशयाचे चित्रात्मक सादरीकरणाचे महत्व.

* आशयानुरूप चित्रात्मक सादरीकरणाचे प्रकार : प्रवाहकृती ,वृक्षकृती ,मनोचीत्रण

* शाब्दिक आणि चित्रातून दर्शविले जाणारे सहचर्य आणि विभिन्नता

घटक – ३ माहितीचे अवांतर वाचन आणि लेखन

३.१) विविध विद्याशाखेतील मूक व प्रकट वाचन (सामाजिकशास्त्रे, गणित, विज्ञान व भाषा)

अ) विद्याशाखा अर्थ व स्परूप

ब) सामाजिकशास्त्रे, गणित, विज्ञान व भाषा या विद्याशाखांचे स्वरूप.

क) सामाजिकशास्त्रे, गणित, विज्ञान व भाषा विद्याशाखेतील आशयाचे मूक व प्रकट वाचन.

३.२) वाचनाच्या कार्यनिती, टिप्पणी लेखन, सारांशलेखन

अ) वाचनाच्या कार्यानिती

ब) टिप्पणी लेखन

क) सारांश लेखन

३.३) ग्रंथालयातील संदर्भग्रंथवाचन व विमर्षण.

अ) संदर्भग्रंथवाचन.

ब) विमर्षण, अर्थ व प्रक्रिया.

३.४) मजकुराचे स्वरूप

अ) मजकूर अर्थ व स्वरूप

ब) वर्णनात्मक विरुद्ध स्पष्टीकरणात्मकतेचे स्वरूप

क) संक्रमणात्मक विरुद्ध चिंतनात्मक स्वरूप

ड) स्कीमाउपपत्ती अर्थ - स्वरूप, उपयोजन

३.५) आशय रचना

अ) आशय रचना : अर्थ व स्वरूप

ब) आकलनात्मक वाचनाची तंत्रे : स्कीमिंग (वरवचे वाचन), धृत वाचन, स्कॅनिंग (सखोल वाचन), स्तंभ वाचन, कळीचे मुद्दे वाचन

३.६) वाचन व लेखनातील संबंध जोडणी

अ) वाचन व लेखन सहसंबंध

ब) प्रक्रिया लेखन, अर्थ व स्वरूप.

क) प्रक्रिया लेखन

३.७) सहेतुक लेखन

अ) सहेतुक लेखन : लेख अर्थ व स्वरूप

५) लेखकांनी आपले लेखनऑक्टोबर २०१७ अखेर पर्यंत पूर्ण करावे. त्यानंतर लेखकांची दुसरी बैठकऑक्टोबर २०१७ अखेर आयोजित करण्यात येईल असे सूचित करण्यात आले.

६) शेवटी उपस्थितांचे आभार व प्रशासकीय पूर्तता करून बैठक संपल्याचे घोषित करण्यात आले.

डॉ. कविता साळुंके
बी. एड. समन्वयक,
शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा

डॉ. संजीवनी महाले
प्र. संचालक, शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा